

Художнє мислення та дизайн-активність людини

*Поліщук Олени Петрівна, кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Житомирської філії Європейського університету*

Мистецтво є соціокультурним явищем, чий виток губляться у глибини тисячоліть. Це елемент культури такий же давній, як мораль, магія та релігія. Але чому існує мистецтво? Що обумовлює таке тривале його побутування? Лише інтерес окремої людини до художньої творчості? Чи тут має визначальне значення її прагнення споглядати твори мистецтва? Що зумовлює соціальну цінність окремих видів чи жанрів мистецтва у різні епохи? і чому з другої половини ХХ століття суспільної значущості набувають для спільнот деяких країн Європи, Америки, Азії практики, чинним елементом яких виступає художньо-естетичний компонент, зокрема, дизайн, естетика побуту, естетика спорту? Такі питання є актуальними для сучасної естетики, мистецтвознавства, культурології, психології художньої творчості, історії, антропології.

Тривалість існування та поширеність мистецтва засвідчує його соціальну цінність. Отже, мають бути й вагомі причини побутування даного соціокультурного феномена. Мистецтво чому потрібне людині. Можливо, виток його появи та існування обумовлені культово-магічною практикою (А.Брейль) чи людським прагненням до прикрашання (Е.Гроссе, К.Бюхер), «надлишковою енергією» людського організму (Г.Спенсер) або способом формування, виховання почуттєвої природи людини (Г.Плеханов), сублімацією як суспільно прийнятним способом переорієнтації ставлення до дійсності (З.Фрейд) чи ігровим елементом людської культури (Й.Хейзіга).

Але мистецтво можна розглядати як явище, пов'язане із специфікою людського буття та ставлення до дійсності, а саме: ціннісно-діяльним відношенням до предметного середовища. Точніше, із своєрідним формотворенням як підґрунтям людського існування. Саме специфічне формопородження, що притаманне тільки людині, на нашу думку, найяскравіше окреслює її самотність та неповторність як представника фауни Землі, і набувати воно може різних проявів: від появи предмета, в якому естетичний момент виступає визначальним, до створення об'єкта, який задовольняє низку людських потреб чи інтересів, зокрема й естетичні.

Поява штучної, художньої, предметної форми, якою виступає кожний твір мистецтва, зумовлена творчою активністю людини, і людська діяльність є цілеспрямованим актом, що ґрунтується на певному задумі, ідеальному началі дії. Людська думка, отже, є передумовою появи, утворення будь-якої нової штучної предметної форми, в тому числі й художньої.

Якщо мислення людини спрямоване на породження предмета, в якому значущість має естетичний момент, то його можна розглядати як художнє. У випадку формоутворення з суто естетичною метою, наприклад, укладання музичного твору чи створення живописного полотна, людське мислення за спрямованістю є суто художнім. Проте, чи можна вважати художнім мислення людини, що прагне створювати предмети з утилітарним призначенням, однією з функцій яких виступає ще й задоволення її естетичних потреб (інтересів)? Чи слід розглядати як художнє мислення «споживача» наявних предметних форм, який організовує, проте, їх побутування у своєму повсякденному житті на естетичних засадах?

Тому торкнемося проблеми не достатньо опрацьованої в сучасній науковій думці, а саме проблеми суті, змісту і типології художнього мислення людини. Пропонується розглядати феномен художнього мислення не в аспекті специфіки сфери його побутування, а у ракурсі особливостей його природи і функціонування. З цієї грані аналізу даного явища, художнє мислення протиставляється не науковому, філософському, міфологічному, релігійному тощо, а наочно-образному та абстрактно-понятійному (формами або видами якого можна вичленити філософсько-категоріальне, науково-понятійне та технічно-проектне мислення), і в його структурі пропонується розрізнати такі різновиди, як художньо-образне (художньо-експресивне) і дизайн-мислення (художньо-проектне). Тобто, художнє мислення розглядається у змістово-морфологічному і структуральному аспектах.

У сутнісному аспекті існування художньому мисленню притаманні деякі ознаки, а саме: чуттєва та практично-утилітарна обумовленість побутування, образний характер функціонування, асоціативність і метафоричність у відображенні дійсності, специфічне співвідношення у ньому змісту та форми тощо.

Якщо ж говорити про форми та види художнього мислення, то у науковій літературі розглядаються такі його форми, як пластичне мислення, музичне мислення, епічне мислення та подібне. Але чи правомірним є розгляд даного явища на рівні видового аналізу? З нашої точки зору, подібний родово-видовий поділ є цілком виправданим. Адже, категорія «вид» у пізнанні фіксує сукупність різних засобів і форм освоєння світу. В логіці вид- це підклас роду як ширшого класу визначення загального. В природничих науках теж вживається поняття виду. Наприклад, у біології видом називається група близько споріднених організмів, що складається з однієї або декількох популяцій, яким притаманні схожі фізико-хімічні, генетичні, морфологічні або інші властивості. Аналіз художнього мислення на рівні видових ознак дає можливість, як ми вважаємо, краще окреслити своєрідність природи та механізмів його розгортання.

У змістовому навантаженні художнє мислення неоднорідне. Утилітарно-практичний та розважально-ігровий моменти не однаково представлені, наприклад, у мисленні професійного митця, дизайнера чи «споживача-естета». В зв'язку з цим і пропонується до ужитку поняття «художньо-образне мислення» і «дизайн-мислення», які фіксуватимуть змістову неоднорідність даного явища.

Результатом художньо-образного мислення є поява мистецької інновації, як-то живописного полотна, музичної композиції, скульптури тощо. Іншими словами, продуктом такого різновиду художнього мислення виступає створення художнього образу або системи художніх образів, що набули знакової фіксації чи іншої форми вираження. Для художньо-образного мислення найсуттєвіше значення має розважально-ігрова спрямованість. Тут ніби має місце своєрідна «гра» — зі змістом, значенням предметної форми чи композиції. А також цінністю є власна експресія чи «естезі» того, хто «споживає» твір мистецтва.

Дизайн-мислення людини спрямоване на інше. З нашої точки зору, воно прагне створювати предметне середовище, в якому утилітарний, практичний та естетичний компоненти є рівнозначними. Тут мова йде не про розвагу, а спосіб гармонізування стосунків людини і світу. Дизайн-мислення - це художньо-проектне мислення, своєрідність якого полягає у образному формуванні схеми, ідеї, «конструкції-протообразу» та проектуванні нового об'єкта на засадах гармонії і краси, доцільності та корисності (іноді ще й технологічності, наукоємності та екологічності).

Європейська культура, мабуть, з часів промислової революції ХVІІ-ХVІІІ століть поступово елімінувала естетичний фактор мислення з багатьох видів людської діяльності. Культ розуму, а не почуттєвості та відчуттєвості, опертя на техніку, сцієнтизм у даному випадку не сприяли розвиткові людської чуттєвості на засадах гармонії. Технізація культури немов би утверджувала прагнення до породження нових предметних форм без враховування людського чинника. Тому, либонь, поява дизайну як виду людської діяльності не випадково пов'язана саме з європейською культурною традицією. Адже, як відомо, природа не терпить порожнечі. Зневаження людського в людині - її чуттєвості, виступає вагомим фактором дизайн-активності людини кінця ХХ - початку ХХІ століть.

Художнє мислення людини, за нашим переконанням, може виступити важливим чинником подолання багатьох негативних елементів сучасної європейської культури, якщо мова йде про створення гармонійного середовища людського повсякденного існування. Тому важливе значення у даному випадку набуватиме система заходів та способів, спрямованих на культивування такого різновиду мислення у широкого загалу, зокрема, в українській спільноті, і хтосна, можливо, тоді відбудеться ще один культурний український Ренесанс.